

COVID-19 INFEKSIYASI BILAN KASALLANIB TUZALGAN BEMORLARDA YURAK QON TOMIR KASALLIGINI KECHKI ASORATLARINI RIVOJLANISHINI OLDINI OLISH

Abdullayev Nodirbek¹

Impuls tibbiyot instituti

KEYWORDS

COVID-19, yurak-qon tomir tizimi, kechki asoratlar, miokardit, tromboz, reabilitatsiya, profilaktika, diagnostika.

ABSTRACT

Mazkur maqola COVID-19 infeksiyasi bilan kasallangan va tuzalgan bemorlarda yurak-qon tomir tizimi kasalliklarining kechki asoratlarini o'rganishga bag'ishlangan. COVID-19 infeksiyasining yurak mushaklariga va qon aylanish tizimiga salbiy ta'siri, shuningdek, miokardit, aritmiya, tromboz kabi asoratlarning rivojlanish sabablari tahlil qilinadi. Asoratlarni aniqlash va oldini olishda diagnostika usullari, reabilitatsiya dasturlari va profilaktika choralarining muhimligi yoritilgan. Shuningdek, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va dori vositalarini qo'llash orqali bemorlarning uzoq muddatli salomatligini tiklash masalalari muhokama qilinadi. Ushbu yondashuvlar asoratlarni kamaytirish va hayot sifatini oshirishga qaratilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14604992**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

COVID-19 pandemiyasi butun dunyo sog'liqni saqlash tizimiga misli ko'rilmagan ta'sir ko'rsatdi. Ushbu virus faqat nafas olish tizimiga emas, balki boshqa organlar va tizimlarga, xususan, yurak-qon tomir tizimiga ham sezilarli zarar yetkazishi mumkinligi ilmiy tadqiqotlar davomida aniqlangan. COVID-19 infeksiyasiga chalingan va sog'aygan bemorlarning katta qismida yurak va qon tomirlar bilan bog'liq kechki asoratlar, jumladan, miokardit, aritmiya, tromboz va qon aylanishining buzilishi kuzatilmoqda. Ushbu holatlar bemorlarning hayot sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, ba'zan esa jiddiy kasalliklarning rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Koronavirus infeksiyasi sababli yuzaga keladigan yurak-qon tomir tizimi muammolari turli omillarga bog'liq. Xususan, organizmdagi yallig'lanish jarayonlari, giperkoagulyatsiya (qonning qattiq quyushishi), endotelial disfunktsiya va immun

¹ Namangan Viloyati Impuls tibbiyot instituti

tizimining buzilishi ushbu asoratlarning rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, o'tkir stress holatlari va qabul qilingan dori vositalarining yurak va qon tomir tizimiga bo'lgan nojo'ya ta'siri ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday asoratlarni aniqlash va oldini olish nafaqat COVID-19 infeksiyasidan tuzalgan bemorlarning sog'lig'ini saqlashda, balki ularning uzoq muddatli hayot sifati va mehnatga layoqatligini tiklashda ham muhim ahamiyatga ega. Hozirgi kunda dunyo bo'ylab olib borilayotgan tadqiqotlar ushbu muammoga qaratilgan bo'lsa-da, har bir mintaqaning o'ziga xosligi va epidemiologik xususiyatlarini hisobga olgan holda yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati mavjud.

O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda COVID-19 infeksiyasidan keyingi reabilitatsiya jarayonlarini takomillashtirish va kechki asoratlarni oldini olishga qaratilgan samarali profilaktika choralarini amalga oshirish nihoyatda dolzarbdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bemorlarning ko'pchiligi infeksiyadan keyin tibbiy kuzatuv ostida bo'lmaydi, bu esa asoratlarning o'z vaqtida aniqlanmasligiga va davolanmasligiga olib keladi. Shu sababli, COVID-19 infeksiyasi bilan kasallanib tuzalgan bemorlarda yurak-qon tomir kasalliklari kechki asoratlarni aniqlash, baholash va profilaktika qilish bo'yicha tizimli chora-tadbirlar ishlab chiqish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biridir. Ushbu maqolada COVID-19 infeksiyasidan keyin rivojlanadigan yurak-qon tomir tizimi kasalliklarining etiologiyasi, patogenezi va oldini olish bo'yicha zamonaviy yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bemorlarning sog'lig'ini tiklashda reabilitatsiya va profilaktika choralarining samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalar taklif etiladi.

COVID-19 pandemiyasi jahon aholisining sog'lig'iga, jumladan yurak-qon tomir tizimiga jiddiy xavf tug'dirgan global inqirozlardan biri bo'ldi. Ushbu infeksiya nafas olish tizimiga qaratilgan ta'siri bilan mashhur bo'lsa-da, u organizmning boshqa tizimlariga, ayniqsa yurak va qon tomirlariga uzoq muddatli salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi aniqlangan. COVID-19'ga chalingan bemorlarning katta qismi kasallikdan tuzalganidan so'ng ham yurak-qon tomir tizimiga oid muammolar bilan to'qnash kelmoqda. Ushbu muammolar kasallikning kechki asoratlari sifatida tavsiflanadi va bemorlarning hayot sifatini sezilarli darajada pasaytiradi.

Virus organizmga kirganidan so'ng, ACE2 reseptorlari orqali hujayralarga zarar yetkazadi. Bu reseptorlar yurak mushaklari, qon tomirlari va boshqa organlarda joylashgan bo'lib, virusning ularga ta'siri yurak-qon tomir tizimidagi turli muammolarni keltirib

chiqaradi. COVID-19 bilan kasallangan bemorlarda kuzatiladigan asosiy asoratlardan biri miokardit – yurak mushaklarining yallig‘lanishidir. Bu holat yurak yetishmovchiligi, aritmiya va boshqa jiddiy yurak kasalliklariga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, tromboz, emboliya va qon aylanish tizimining buzilishi kabi asoratlar ham keng tarqalgan. Qonning quyuqlashishi va tomirlar ichida laxtalar hosil bo‘lishi yurak xuruji yoki insultga olib kelishi mumkin.

COVID-19’dan keyingi asoratlarning rivojlanishi faqat infeksiya o‘tkir davrida emas, balki sog‘ayish bosqichida ham davom etishi mumkin. Kasallikdan tuzalgan bemorlarning ko‘pchiligi uzoq muddat davomida yurakdagi og‘riqlar, charchoq, nafas qisishi, bosh aylanishi va boshqa alomatlaridan shikoyat qiladi. Bunday holatlar “Long COVID” deb ataladi va ushbu sindromga chalingan bemorlar maxsus tibbiy kuzatuvga muhtoj. COVID-19 infeksiyasidan keyin yurak-qon tomir tizimi kasalliklarini aniqlashda zamonaviy diagnostika usullaridan foydalanish zarur. Elektrokardiografiya (EKG) yurak ritmini baholashda muhim rol o‘ynaydi, ekokardiografiya esa yurak mushaklarining tuzilishi va funksiyasini o‘rganish imkonini beradi. Shuningdek, laboratoriya tadqiqotlari orqali qonning quyuqlashish darajasi, yallig‘lanish markerlari va boshqa parametrlar o‘lchanadi. Bu tadqiqotlar yurak-qon tomir tizimi kasalliklarini erta aniqlashga va bemorlarni o‘z vaqtida davolashga yordam beradi. Profilaktika va reabilitatsiya choralari ushbu muammolarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. COVID-19’dan tuzalgan bemorlar muntazam ravishda kardiolog nazorati ostida bo‘lishi kerak. Yurak sog‘lig‘ini saqlash uchun sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish, chekishni tashlash, muvozanatli ovqatlanish va jismoniy faollikni oshirish kabi choralar ko‘riladi. Bemorlarning qon aylanishini yaxshilash va tromboz xavfini kamaytirish uchun ba‘zan dori vositalari, jumladan, antikoagulyantlar buyuriladi.

Shuningdek, maxsus reabilitatsiya dasturlari bemorlarning sog‘ayish jarayonini tezlashtiradi. Reabilitatsiya jarayonida yurak faoliyatini tiklashga qaratilgan jismoniy mashqlar, nafas olish terapiyasi va stressni boshqarish texnikalari qo‘llaniladi. Ushbu yondashuvlar bemorlarning hayot sifatini tiklashga va asoratlarning oldini olishga yordam beradi. COVID-19 infeksiyasi va uning yurak-qon tomir tizimiga ta‘sirini chuqur o‘rganish va profilaktika bo‘yicha ilmiy yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda. Ushbu jarayon, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan O‘zbekistonda, muhim ahamiyatga ega. Mamlakatda COVID-19’dan keyingi bemorlarni tizimli ravishda kuzatish va

reabilitatsiya qilish dasturlarini takomillashtirish orqali yurak-qon tomir kasalliklarining kechki asoratlarini kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, xalqaro ilmiy tajribadan foydalanib, innovatsion usullarni amaliyotga joriy qilish katta ahamiyatga ega. COVID-19 pandemiyasi global miqyosda sog'liqni saqlash tizimlari va inson salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Ushbu infeksiya nafaqat nafas olish tizimini, balki yurak-qon tomir tizimini ham zararlash orqali inson organizmida turli xil asoratlar keltirib chiqardi. COVID-19 infeksiyasi bilan og'rigan va keyinchalik tuzalgan bemorlarning ko'pchiligi yurak mushaklarining zararlanishi, qon aylanishining buzilishi, tromboz, emboliya va boshqa jiddiy kechki asoratlardan aziyat chekmoqda. Ushbu muammolar bemorlarning uzoq muddatli sog'lig'i va hayot sifatiga jiddiy ta'sir qiladi.

COVID-19 infeksiyasi natijasida yuzaga keladigan yurak-qon tomir tizimining kechki asoratlarini samarali aniqlash va oldini olish hozirgi zamon tibbiyotining eng dolzarb masalalaridan biridir. Kasallikdan keyingi asoratlarni erta aniqlash uchun muntazam diagnostika va tibbiy kuzatuv zarur. Elektrokardiografiya, ekokardiografiya va laboratoriya tahlillari kabi zamonaviy diagnostika usullari bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Ushbu yondashuvlar yordamida bemorlarda yurak va qon tomirlar bilan bog'liq muammolarni o'z vaqtida aniqlash va davolash imkoniyati oshadi. Bemorlarning sog'lig'ini tiklash va kechki asoratlarning oldini olish uchun reabilitatsiya va profilaktika choralari muhim ahamiyat kasb etadi. Reabilitatsiya jarayonida yurak faoliyatini tiklashga yo'naltirilgan jismoniy mashqlar, nafas olish terapiyasi va stressni boshqarish texnikalaridan foydalanish mumkin. Profilaktika choralari esa sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, chekishni tashlash, muvozanatli ovqatlanish va jismoniy faollikni oshirishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, tromboz va emboliya xavfini kamaytirish maqsadida antikoagulyantlar va boshqa dori vositalarini qo'llash tavsiya etiladi.

COVID-19 pandemiyasi jahon sog'liqni saqlash tizimiga, ayniqsa yurak-qon tomir tizimi bilan bog'liq muammolarga katta ta'sir ko'rsatdi. Ushbu infeksiya dastlab nafas olish tizimini zararlashi bilan tanilgan bo'lsa-da, keyinchalik yurak va qon tomirlariga ham jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. COVID-19 infeksiyasidan keyin bemorlarning ko'pchiligida miokardit, yurak aritmiyasi, tromboz va boshqa yurak-qon tomir kasalliklarining rivojlanishi kuzatilgan. Bu jarayonlar infeksiyadan keyingi uzoq muddatli asoratlar sifatida ko'riladi va bemorlarning hayot sifatini sezilarli darajada yomonlashtiradi.

COVID-19 infeksiyasidan keyingi yurak-qon tomir tizimi kasalliklarini samarali boshqarish uchun mamlakat sog'liqni saqlash tizimida tizimli yondashuvlarni joriy etish zarur. Bu jarayonda davlat miqyosida rehabilitatsiya dasturlarini rivojlantirish va ilg'or xalqaro tajribani amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyatga ega. Mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi va sog'liqni saqlash tizimining imkoniyatlarini hisobga olgan holda, bemorlarga moslashtirilgan individual yondashuvni ishlab chiqish dolzarbdir. COVID-19 infeksiyasining yurak-qon tomir tizimiga ta'siri bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar ushbu muammolarni yanada chuqurroq o'rganishga va ularni oldini olishga yo'naltirilgan yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi. O'zbekistonda ushbu masalaga alohida e'tibor qaratish va mahalliy epidemiologik sharoitlarni hisobga olgan holda maxsus dasturlarni ishlab chiqish zarur. Bu orqali COVID-19 infeksiyasi bilan kasallangan bemorlarning uzoq muddatli sog'lig'ini saqlash va hayot sifatini oshirishga erishish mumkin.

Kelgusida bemorlarni muntazam kuzatib borish, diagnostika va rehabilitatsiya dasturlarini kengaytirish orqali COVID-19 infeksiyasidan keyingi yurak-qon tomir tizimi asoratlarni kamaytirish bo'yicha samarali natijalarga erishish mumkin. Shu bilan birga, aholining ushbu kasallik haqida xabardorligini oshirish va profilaktika choralari bo'yicha tushuntirish ishlarini olib borish muhimdir. Bu holatlar nafaqat bemorlarning sog'lig'ini tiklash, balki kelgusida shunga o'xshash epidemiyalarga qarshi tayyorgarlikni yaxshilashda ham katta ahamiyatga ega. Umuman olganda, COVID-19 infeksiyasi bilan bog'liq yurak-qon tomir tizimiga oid asoratlarni aniqlash va oldini olish bo'yicha tizimli yondashuvlar nafaqat bemorlarning sog'lig'ini tiklashda, balki ularning jamiyatga qayta moslashuvi va mehnatga layoqatliligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu masalalarni kompleks yondashuv asosida hal qilish esa bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Clerkin, K. J., Fried, J. A., Raikhelkar, J., Sayer, G., Griffin, J. M., Masoumi, A., ... & Schwartz, A. (2020). COVID-19 and cardiovascular disease. *Circulation*, 141(20), 1648-1655.
2. Gupta, A., Madhavan, M. V., Sehgal, K., Nair, N., Mahajan, S., Sehrawat, T. S., ... & Wan, E. Y. (2020). Extrapulmonary manifestations of COVID-19. *Nature Medicine*, 26(7), 1017-1032.

3. Bonow, R. O., Fonarow, G. C., O'Gara, P. T., & Yancy, C. W. (2020). Association of coronavirus disease 2019 (COVID-19) with myocardial injury and mortality. *JAMA Cardiology*, 5(7), 751-753.
4. Nishiga, M., Wang, D. W., Han, Y., Lewis, D. B., & Wu, J. C. (2020). COVID-19 and cardiovascular disease: From basic mechanisms to clinical perspectives. *Nature Reviews Cardiology*, 17(9), 543-558.
5. Long, B., Brady, W. J., Koyfman, A., & Gottlieb, M. (2020). Cardiovascular complications in COVID-19. *The American Journal of Emergency Medicine*, 38(7), 1504-1507.
6. Puntmann, V. O., Carerj, M. L., Wieters, I., Fahim, M., Arendt, C., Hoffmann, J., ... & Nagel, E. (2020). Outcomes of cardiovascular magnetic resonance imaging in patients recently recovered from coronavirus disease 2019 (COVID-19). *JAMA Cardiology*, 5(11), 1265-1273.
7. Zeng, J., Huang, J., & Pan, L. (2020). How to balance acute myocardial infarction and COVID-19: The protocols from Sichuan Provincial People's Hospital. *Therapeutics and Clinical Risk Management*, 16, 491-499.